

Schedels en beenderen

Eerste skeletten op het Bolwerk aangetroffen

Nu de groutankers zijn aangespannen en de bouwput gereed is, zijn de archeologen druk bezig op het Bolwerk. Na het verwijderen van de verstoorde bovenlaag is er een wirwar van muurtjes en vloeren tevoorschijn gekomen. Een ware driedimensionale archeologische puzzel, bestaande uit verschillende formaten baksteen en plavuizen en bouwsels van diverse breedtes, dikte en vormen. De vondstverwerkers wassen het vondstmateriaal wat her en der rond de structuren wordt gevonden, onder andere de bekende Goudse pijpen, aardewerk en dierenbot. Ook zijn er twee bezems van heidestruikjes gevonden, maar de bundeltjes zijn zo teer dat ze waarschijnlijk zullen breken bij het lichten. In de vormen van de muurtjes zijn enkele structuren te herkennen, zoals drie kleine aansluitende ruimtes van ca. 1,5 bij 2 meter. Wat deze kleine ruimtes zijn, is nog niet bekend. Enkele vloertjes zijn gerepareerd en opgehoogd en drie muren hebben spaarbogen, gefundeerd op prachtige houten planken met een mooie pen-gat verbinding. Spaarbogen werden in een muur gebouwd om baksteen te sparen. Door de reparaties en de spaarbogen kun je zien dat men zuinig op het bouw materiaal was. Als klap op de vuurpijl is een aantal graven bij elkaar gevonden. Op het moment van schrijven van deze Archeologie Actueel werden een houten kist, een deel van een houten kist en twee schedels zorgvuldig blootgelegd. Mogelijk gaat het om bewoners van het Proveniershuis dat sinds begin 18e eeuw op het Bolwerk stond. Nader onderzoek zal licht moeten werpen op de ouderdom van de vondst, en het geslacht en de leeftijd van de begraven Gouwenaren.

Boven

vóór de graafmachine zijn drie kleine ruimtes te zien.

Midden

Eén van de spaarbogen op houten planken met een pen-gat verbinding.

Onder

Een lege houten grafkist. Daarnaast was een menselijke schedel gevonden.

Lepra in de middeleeuwen

Melaatsheid of lepra is een chronische infectieziekte, die voornamelijk de huid en het zenuwweefsel aantast. Wanneer de ziekte niet op tijd wordt aangepakt kan het leiden tot verminkingen. Archeologisch is lepra terug te vinden door middel van botonderzoek van de skeletten van melaatsen. De meest vernietigende vorm van lepra, de lepromateuze lepra, tast de beenderen van het hoofd, ledematen, handen en voeten zo sterk aan dat de ziekte goed terug te zien is op de botten. Het merendeel van de bevolking is bestand tegen de leprabacil de melaatsheid zal dan ook slechts een klein deel van de besmette bevolking aantasten. Over het algemeen is dit één tot twee procent. De ziekte heeft eeuwen

kunnen voortbestaan zonder dat die behandeld kon worden. Pas in de jaren '40 van de 20e eeuw werden de eerste medicijnen ontdekt tegen de ziekte.

Melaatsen zijn in vele culturen geweerd uit het sociale leven en vaak zelfs verstoten. Mensen die niet aan melaatsheid leden wilden geen getuige zijn van het sluipende ziekteverloop van de patiënt. Lepra bracht telkens nieuwe verwondingen, zwellingen en verzweringen toe aan de zieke, die daardoor een zeer onaangename en indringende geur verspreidde. Ook wou men niet in aanraking met deze mensen komen uit angst voor bezoedeling en besmetting. Vanaf de middeleeuwen werd, wanneer bekend was dat een patiënt aan lepra leed, hij of zij door de lokale autoriteiten van zijn woonplaats verwezen naar een leprooshuis of een woning voor akkerzieken. Dit zijn speciale gebouwen ingericht voor melaatsen.

Leprooshuizen

Deze gebouwen zijn in twee groepen in te delen: de georganiseerde leprozerieën en de woningen van de akkerzieken. De leprozerieën beschikten over voldoende goederen en inkomsten om in eerste instantie het gebouw op te richten en het vervolgens te kunnen onderhouden. De akkerzieken zijn de zieken die buiten de stad, in hutjes of huisjes op het open veld

Een melaatse met een lepra-klepper. Met de klepper, of de 'klikspaan' waarschuwden de melaatsen anderen voor hun komst.

Middeleeuwse prent (omstreeks 1000) van Jezus die een melaatse geneest.

Het Lazaruspoortje.

woonden omdat ze geen onderdak konden krijgen in het leprooshuis.

Een leprooshuis bestond over het algemeen uit woonvertrekken, hoevegebouwen en een kapel met een bijbehorend kerkhofje. Het leprooshuis en de woning voor akkerzieken werd oorspronkelijk aan de rand van een stad of dorp gebouwd.

De eerste sporen van zulke instellingen gaan tot het midden van de 12^e eeuw terug. Het ontstaan hiervan kwam als eerste vanwege de toename van de ziekte in deze periode en ook religieus gezien bleek men meer waarde te hechten aan ziekenzorg. Vaak lagen de leprooshuizen net buiten de stadsomwallingen die in de 13^e of 14^e eeuw gebouwd werden.

Het leprooshuis in Gouda

Het leprooshuis van Gouda lag oorspronkelijk op de locatie van het bolwerk. Daar werd het rond 1350 gebouwd. In 1423 vestigde het nonnenklooster Sinte Marie zich op de locatie van het Bolwerk. Wat we onder andere door middel van de opgravingen willen onderzoeken is of het leprooshuis deels is blijven staan, naast het klooster, of dat het destijds verplaatst is buiten de stadsmuren. Toen de stad in 1574 beslag legde op de goederen en inkomsten van het klooster werden de leprozen ondergebracht in één van de gebouwen van het klooster. De regentenkamer van de leprozen stond aan de Westgouwe en een aantal huizen stond aan de noordzijde van de Nonnensteeg. Voor het leprooshuis werd in 1609 een speciaal ingangspoortje ontworpen en gebouwd door Gregorius Cool, het Lazeruspoortje. Lazarus was de heilige voor de leprozen of de melaatsen. Het poortje laat de parabel zien van de bedelaar Lazarus en de rijke man. Kort voor de Tweede Wereldoorlog werd het afgebroken en opgeslagen. Het is nu te zien bij museumgouda.

Vondst van de Twee Weken

Deze keer is het niet één voorwerp, maar drie: botten. Dierenbotten wel te verstaan. Botmateriaal kan archeologen veel vertellen. Niet alleen over welke dieren werden gegeten. Of hoe er werd geslacht. Op Bolwerk onderzoeken de archeologen of er een verschil is in eetcultuur tussen bijvoorbeeld de nonnen en de ambachtslieden die ook op het Bolwerk woonden. Verder is het interessant om te zien of de leprozen een speciaal dieet volgden. En aten de rijkere bewoners van het proveniershuis misschien meer of ander vlees dan de armere ambachtslieden in de 18e eeuw? Dierenbotten werden daarnaast ook gebruikt als grondstof, zoals voor het maken van benen knopen en pinnen.

Boven

De publiektribune in aanbouw met de kraanmachine van de saneerders op de achtergrond.

Midden

Timmermannen Joram Oskam en André van Duijn aan het werk.

Onder

Een rol spijkers bestemd voor de constructie van de tribune.

Publieke tribune

De Goudse timmermannen Joram Oskam en André van Duijn zijn op 1 april begonnen met de bouw van de publieke tribune. Het publiek krijgt zo de mogelijkheid om op een veilige manier de opgraving op Bolwerk te volgen. Het betreden van het terrein is namelijk niet mogelijk voor publiek, in verband met de bodemsanering. Gemeente Gouda heeft daarom besloten om een tribune te laten bouwen. Op woensdag 9 april heeft wethouder Menkveld de tribune voor algemeen gebruik opengesteld. Zo is het voor alle belangstellenden heel eenvoudig om een blik in het Goudse verleden te werpen.

Rondleidingen

Vanaf 18 april worden de eerste rondleidingen gegeven vanaf de tribune, verzorgd door Hazenberg Archeologie. De rondleidingen zullen elke vrijdagmiddag plaatsvinden om 14.30 en 15.00 uur. Aanmelding niet nodig. Groepen vanaf tien personen worden vriendelijk verzocht zich aan te melden via bolwerk@hazenbergarcheologie.nl. Wellicht worden er ook nog, op andere dagen, meer rondleidingen gegeven. Hierover informeren wij in de volgende Archeologie Actueel.

Archeologie Actueel

Samenstelling Hazenberg Archeologie

Eindredactie Gemeente Gouda en Hazenberg Archeologie

Afbeeldingen Hazenberg Archeologie; ADC Archeoprojecten.

Illustraties Eva van Geenen

Met dank aan

Drukker Prevoo Drukkerij, Gouda

Internet www.archeologieactueel.nl; www.gouda.nl/bolwerk

De papieren Archeologie Actueel verschijnt twee-wekelijks op donderdag, en is vanaf 14.00 uur gratis te verkrijgen op de volgende locaties: Centrale bibliotheek, Bibliotheek

Hazenberg **A**rcheologie **L**eider

Goverwelle, Gemeente Gouda: Stadswinkel Buytenerf en Stadskantoor, MuseumgoudA en Streekarchief Midden-Holland.

De digitale Archeologie Actueel is te vinden op www.gouda.nl/bolwerk en op

www.archeologieactueel.nl. Wilt u deze digitale versie per mail ontvangen, meldt u dan aan via bolwerk@hazenbergarcheologie.nl, onder vermelding van 'nieuwsbrief Bolwerk'.

De volgende Archeologie Actueel verschijnt 24 april.

gemeente
gouda

Opgegraven 3

Baby's in de middeleeuwen

De kindersterfte in de middeleeuwen was erg hoog. Slechts drie op de vier baby's overleefden hun eerste verjaardag. Van de kinderen die dit overleefden stierf ook één van de vier kinderen voor de 25e verjaardag. Na de geboorte werd het kind in een wieg gelegd. Overdag stond de wieg naast het vuur, en 's nachts naast het bed van de liefhebbende ouders. Dit was 's nachts het warmste plekje van het huis. Voor de voeding van het kind werd soms een min ingehuurd. Een min was een vrouw die zelf net bevallen was van een baby en daarom moedermelk kon geven. De min werd ingehuurd als de moeder zelf te weinig moedermelk had of geen zin had

Prent van Jacques Stella uit 1657. De baby ligt vastgebonden in het wiegje. Peuters werden vaak naakt afgebeeld in de Middeleeuwen en daarna.

Mozaïek van Maria en Jezus uit de vroege middeleeuwen in Scillië. Het kindje Jezus is ingebakerd. Het inbakeren is een heel oud gebruik, en gaat terug tot de Grieken en Romeinen.

om moedermelk te geven. Het kon zijn dat het eigen kind van de min overleden was, maar vaak werden het eigen kind en de nieuwe baby tegelijk door de min gevoed. Zo bleef de melkproductie van de min ook goed op gang. Het was normaal dat een kind tot het vierde jaar borstvoeding kreeg.

Inbakeren

Een baby werd in de middeleeuwen stevig in doeken gewikkeld. Dit wordt ook wel inbakeren genoemd. Op deze manier kon het kind zich helemaal niet meer bewegen en kon het met gerust hart in de wieg gelegd worden. Ook dachten de ouders toen dat een baby, een kwetsbaar, zacht en vormloos geval, nooit zonder de hulp van het inbakeren de gewenste vorm van een normaal menselijk lichaam zou krijgen. Bij het inpakken werd de rug recht getrokken, kwamen de armen strak langs het lijfje te liggen en werd het hele lichaam van het kind opgerekt.

Sinds halverwege de jaren '90 van de 20^e eeuw is inbakeren weer populair geworden. Het huidige inbakeren wordt tot de eerste zes maanden toegepast bij huilbaby's en baby's die moeilijk slapen.

